

חסידות בפרשת השבוע פרשת וארא

"קוצר רוח ועבודה קשה"

א. הקשיים בתחילת פרק ו'

בתחילת הפרשה ה' מתגלה' אל משה ומצווה אותו ללכת ולבשר לבני ישראל את בשורת הגאולה:

לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם וְגֵאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים.

וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיְתִי לְכֶם לְאֻלּוּקִים וְיִדְעֵתֶם כִּי אֲנִי ה' אֻלּוּקֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם.

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתַת אֶתָּה לְאֻבְרָהֶם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֶתָּה לְכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי ה'.

(שמות, ו', ו - ח).

לאחר שנים רבות וקשות של עבודות מתישה בני ישראל היו אמורים לקבל את הבשורה בשמחה, אך למרבה הפתעה הם דחו אותה:

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּנֹכַח בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֶּצֶר רֹחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה.

(שם, ט).

למרות ההתעלמות של בני ישראל, ה' מצווה את משה ללכת לפרעה ולצוות עליו לשלח את ישראל מארצו:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.

בֹּא דַבֵּר אֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ.

(שם, י - יא).

משה רבנו מסרב לקבל את השליחות בטענה שאין סיכוי שפרעה ישמע לדבריו:

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פְּרֹעֶה וְאֲנִי עֹרֵל שִׁפְתַּיִם.

(יב).

משה רבנו טוען שתי טענות: האחת היא שאם בני ישראל לא שמעו לו, ודאי שפרעה לא ישמע; השנייה היא "ואני

ערל שפתיים". ביחס לטענה הראשונה מצטט רש"י את המדרש²:

זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה.

כלומר יש כאן "קל וחומר": אם בני ישראל, שהבשורה נועדה לשפר את מצבם, לא שמעו למשה, ודאי שפרעה, שהבשורה תגרום לו לאבד את עבדות בני ישראל, לא יסכים לכך. כמה מהמפרשים מקשים על ה"קל וחומר": הסיבה שבגללה בני ישראל לא שמעו למשה היא "קוצר רוח ועבודה קשה", אך פרעה לא היה נתון לעבדות, ולכן הוא כן יוכל לשמוע.

שאלה נוספת מתעוררת ביחס לפסוק הבא:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ג).

איך דברי ה' כאן עונים לטענות משה בפסוק הקודם?

ב. המדרש על הפסוקים

ישנן מספר דרשות חסידיות שמתמודדות עם הקשיים שהוזכרו. ברקע הדרשות ניצבת פרשנות חלופית להבנה הפשוטה למושגים "קוצר רוח ועבודה קשה". כבר בדברי חז"ל מצאנו כיוון אחר מן הפשט בהסבר הביטויים הללו:

"מקוצר רוח". שאותו הדור מחוסרי אמנה היו, והיו אומרים כי קצרה יד ה' מהושיע, ונתחברו אל עובדי ע"ז.

"ומעבודה קשה", כמשמעה. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולמים כל ישראל לא שמעו אלי ועובדין ע"ז, ואיך ישמע אלי פרעה?

(מדרש אגדה [בובר], שמות, פרק ו', סימן ט).

להבנת המדרש, ישראל אינם מסוגלים לקבל את הבשורה מסיבה רוחנית מהותית. המושג "קוצר רוח" מבטא את העובדה שהם לא האמינו שבכוח ה' להוציאם ("קצרה ידו מהושיע"); מלבד זאת, הם היו שקועים בעבודה זרה, וזה פירוש הביטוי "ומעבודה קשה".

כמה ממורי החסידות הולכים בעקבות המדרש ומגדירים לאור המושגים "קוצר רוח ועבודה קשה" את הכשל הרוחני שמנע מישראל לשמוע אל משה. בהתאם לפירושים הללו, הם מציעים תירוצים לקשיים שהוזכרו.

ג. הסבר ה"דגל מחנה אפרים" וה"שפת אמת"

נפתח בתורה של בעל ה"דגל מחנה אפרים":

שהקב"ה נתן בהם כח שיוכל להיות חיבור וצוותא מדבריהם לכנוס לבני ישראל וגם לפרעה גם כן כנ"ל.

(שפת אמת, ליקוטים, פרשת וירא).

ה"שפת אמת" מנגיד בין ה"קוצר רוח" שאפיין את ישראל במצרים, לבין העולם הבא, הקרוי "עולם שכולו ארוך". האריכות בה מתואר העולם הבא מציינת את העובדה שהוא עולם הנצח. בניגוד לעולם הבא, שאינו נתון תחת שליטת הזמן, העולם הזה הוא העולם הזמני. לכל בריה ובריה קצוב זמן, שלאחריו היא נעלמת מהעולם הזה, ומתמזגת בעולם הבא בתוך הנצח. הנצחיות של העולם הבא קשורה בעובדה שהוא עולם הרוח, לעומת העולם הזה שהוא עולם החומר: הרוח היא נצחית ואינה מתכלה, לעומת החומר הזמני שהולך ומתכלה. על העתיד לבוא נאמר "ובלע המוות לנצח" (ישעיה, כ"ה, ח), משום שבעולם הרוח אין מציאות של מות וכיליון. לכן, אדם שחי בעולם הזה מתוך זיקה וחיבור לערכי העולם הבא, באמצעות שמירת תורה וקיום מצוות, מצליח להכניס ממד של נצחיות לחייו הזמניים. לעומתו, מי שחי את חייו רק דרך המציאות החומרית שלו, ממקד את עצמו בזמניות. "קוצר רוח" מבטא, אם כן, את שקיעת בני ישראל בקיום החומרי בלא כל זיקה לאריכות ולנצח שבעולם הרוח; שקיעה זו היא הסיבה לכך שהם לא יכלו לשמוע למשה ולקבל את הייעודים הרוחניים שהוא בישר להם - להיות עם ה' ולזכות לצאת ממצרים לארץ ישראל.

ה"שפת אמת" מיישב את הקשיים עליהם עמדנו לעיל לאור פירושו. ראשית, הקל וחומר של משה רבנו מובן, שכן אם בני ישראל, שעדיין עומדים בדרגה רוחנית גבוהה יותר מפרעה (גם במצב של "קוצר רוח") לא הצליחו לשמוע את הבשורה, ודאי שפרעה לא מסוגל לקבל אותה. שנית, בעניין תגובת ה' לטענות משה (פסוק יג), ה"שפת אמת" מסביר שתגובה זו היא הענקת כוח מיוחד ביד משה ואהרן, כך שדבריהם יתקבלו על לב פרעה ובני ישראל.

מבחינת דרך ההתמודדות עם הקושיה הראשונה, ה"דגל מחנה אפרים" וה"שפת אמת" הולכים באותו הכיוון: בעקבות המדרש הם דורשים שהמושגים "קוצר רוח ועבודה קשה" מבטאים מציאות רוחנית ירודה בה היו נתונים בני ישראל; כדי לשמוע את בשורת הגאולה נדרשה מישראל פתיחות רוחנית ואמונה שהייתה חסרה להם באותה שעה. טענת משה רבנו הייתה שאם בני ישראל, הנעלים מבחינה רוחנית (למרות מצבם הירוד) לא קבלו את הבשורה, קל וחומר שפרעה, הנחות מבחינה רוחנית, לא יקבל אותה. גם עם הקושיה השנייה הם מתמודדים בצורה דומה: תגובת ה' לדברי משה (פסוק יג) מתמודדת עם הקושי של ישראל לשמוע את הבשורה. לדעת "דגל מחנה אפרים" משה ואהרן נשלחים למהלך חינוכי שיביא את ישראל לדרגה שתאפשר להם לקבל את הבשורה; ולפי ה"שפת אמת" ה' מחזק את משה ואהרן ונותן להם כוח שיוכל להתגבר על המחסום הרוחני שחוצץ בין המסר שבפיהם לבין בני ישראל ופרעה.

"וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה" (ו', יב). ופירש רש"י זה אחד מן העשרה קל וחומר שבתורה... ולפי עניות דעתי נראה לומר פירוש "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח", רוח לשון רוחניות היינו שהיה קטן וקצר כח המושג שלהם ולא יכלו לקבל דיבור ה' יתברך, ולכך "ויצום אל בני ישראל" (יג), היינו לשון חיבור בצוותא חדא. והיינו שיחברו רוחניותם אל בני ישראל, ואז יוכלו לקבל דיבור ה' יתברך, כי משה הוא התורה, על דרך "ותרא אותו כי טוב הוא" (שמות ב', ב), והמשכיל יבין.

("דגל מחנה אפרים", פרשת וירא).

פירוש הביטוי "קוצר רוח", להבנת ה"דגל מחנה אפרים", הוא רוחניות לקויה: השעבוד והעבדות הביאו את ישראל לשפל המדרגה מבחינה רוחנית, ולכן הם לא יכלו להאמין ולקבל את ההבטחה האלוהית לגאולה. בהתאם לכך מפרש ה"דגל מחנה אפרים" את תגובת ה' בפסוק יג. בפסוק נאמר שה' פונה אל משה ואהרן "ויצום אל בני ישראל". את המילה "ויצום" מפרש ה"דגל מחנה אפרים" מלשון חבור וצוותא: כתגובה לטענת משה רבנו שישראל אינם מסוגלים לקבל את הבשורה עקב מצבם הרוחני, ה' פונה למשה ואהרן בבקשה להתחבר לעם ישראל ולהתחיל במהלך חינוכי. זאת, בכדי שבבוא העת בני ישראל יוכלו לקבל את הבשורה ולשתף עימה פעולה.

ה"שפת אמת" מפרש את הביטויים "קוצר רוח" ו"עבודה קשה" באופן דומה ל"דגל מחנה אפרים"; הוא מחדד את משמעות הביטוי "קוצר רוח", ומיישב את הקשיים בפסוק לאור פירושו:

בפסוק "הן בני ישראל לא שמעו" כו' הקשו המפרשים הלא טעם שמיעת בני ישראל מפורש בקרא "מקוצר רוח ועבודה קשה", וזה לא היה אצל פרעה. ואמת כי בנקל יותר להכניס דבר ה' בכלל ישראל אף שהיה קוצר רוח ועבודה קשה, מלהכניס דברי קודש בפי הערל הטמא פרעה הרשע.

אמנם עיקר הפירוש מקוצר רוח שהיו רחוקים דברי הקב"ה על ידי משה רבינו עליו השלום ממדרגת בני ישראל אז, עד כי לא שמעו. וזה שכתוב "מקוצר רוח", כי עולם הבא נקרא עולם שכולו ארוך, והטעם כי אז "בלע המוות לנצח" (ישעיה, כ"ה, ח) והקדושה אין לה הפסק כלל אף במקומות שבעולם הזה הם ממש היפוך הקדושה. ו"מקוצר רוח" הוא על ידי שהיו בגלות לא היה בכח הקדושה להיכנס במקום המהופך ולהפכו לטוב... ולזאת זה הטעם "מקוצר רוח" וגם שבני ישראל היו בעבודה קשה כל זה טעם אחד כנ"ל. ולזה אמר משה רבינו עליו השלום "הן בני ישראל לא שמעו" - שלא היה בכחו לקרב הדברים אל בני ישראל, מכל שכן להביא הדברים לפרעה הרשע, כנ"ל. ולזה כתיב "וידבר ה' כו' ו"ויצום אל בני ישראל ואל פרעה" (שמות, ו', יג)

מפרש את הקל וחומר. בסוף דבריו הוא מציג, לאור הדברים הללו, הסבר לתגובת ה' (פסוק יג): עיקר החידוש בתגובה זו הוא שבניגוד לפסוקים שלפני כן, בהם ה' מדבר רק אל משה, כעת הפנייה היא אל משה ואהרן. הצירוף של אהרן לשליחות נצרך כדי להתאים את המסר למצב של ישראל. דווקא אהרן, שהיה בדרגה נמוכה מזו של משה, יוכל לדבר אל בני ישראל "בגובה העיניים" ולהעביר להם את מסר הגאולה.

ו. הדילמה החינוכית

ניתן להצביע על הבדל עקרוני בין הפרשנויות השונות למשמעות תגובת ה' (פסוק יג). לפי ה"דגל מחנה אפרים" וה"שפת אמת", ה' קורא למשה ואהרן להשקיע מאמצים כדי לרומם את ישראל לדרגה שיוכלו לקבל את מסר הגאולה; לעומת זאת, לפי פרשנותם של ה"משך חכמה" והמהר"ל, משה ואהרן נקראים להנמיך את המסר באופן שיתאים לרמתם של ישראל באותה העת.

יתכן שסוגיה זו היא הדילמה החינוכית הראשונה של משה רבנו כמנהיג העם. כיצד ממתנים את הפער בין המסר האלוקי לבין העם? האם נכון לשמור על המסר בטהרתו, ולהביא את העם למצב שיוכלו לקבלו, או להתאים את המסר לעם ברמתם הנוכחית? בשאלה זו נחלקו, כאמור, ה"דגל מחנה אפרים" וה"שפת אמת" עם ה"משך חכמה" והמהר"ל, ויסוד המחלוקת הוא הבנת תשובת ה' למשה.

- .....
- כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולנחמיה רענן, תשע"ב
- נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי
- .....
- בית המדרש הוירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שליח
- ישיבת הר עציון
- The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
- האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
- האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
- .....
- משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
- דוא"ל: office@etzion.org.il
- .....

ה. הסבר ה"משך חכמה" וה"ליקוטי מהרי"ל"

כוון אחר בהתמודדות עם הקושיה השנייה עולה בדברי ה"משך חכמה":

"וידבר משה (כן אל בני ישראל) ולא שמעו אל משה (מקוצר רוח ומעבודה קשה)". פירוש, ענין הבאה לארץ ישראל, "מקוצר רוח ומעבודה קשה". כי דרך קשי יום אשר יחפצו לשמוע רק כדי לצאת מצרתם, ולא לשמוע בהבטחות עתידות ובהצלחות נפלאות וכו'. ולכן "וידבר ה' (אל משה ואל אהרן) ויצום אל בני ישראל ואל פרעה (מלך מצרים) להוציא את בני ישראל מארץ מצרים" (פסוק יג), כלומר לדבר רק אודות זה, וכמו שנזכר לקמן [ד"ק³ ותשכח], והבן על דרך צחות.

(משך חכמה, שמות, פרשת וארא, פרק ו', פסוק ט).

להבנת ה"משך חכמה", הבטחה שכללה את ד' לשונות הגאולה (פרק ו, פסוקים ב - ח) הייתה ערטילאית מידי עבור בני ישראל, הנתונים בעבדות: הדבר היחיד אליו עבד מייחל הוא שחרור מעול העבדות, וכל יעוד או שאיפה שנמצאים מעבר לעצם השחרור חורגים מעולם המושגים שלו. פירוש המשפט "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה" הוא שבשל העבדות ("קוצר רוח ועבודה קשה") בני ישראל לא יכלו לתפוס כלל ("ולא שמעו") את משמעות ייעודם ואת הבטחת הכניסה לארץ. בעקבות כך, תגובת ה' לדברי משה (פסוק יג) היא צמצום המסר כך שיתאים למצבם הנוכחי של בני ישראל, ויכלול רק את עניין השחרור מהעבדות וציאתם מארץ מצרים: "וידבר ה' אל משה...להוציא את בני ישראל מארץ מצרים".

הסבר דומה מופיע בעולם החסידות בספר "ליקוטי מהרי"ל"⁴.

וזה כוונת הכתוב ולא שמעו אל משה "מקוצר רוח", רצ"ל⁵ מקוצר דעתם. כי היו משוקעים רח"ל⁶ בגודל הגשמיות. ולזה ניחא הקל וחומר, "הן בני ישראל לא שמעו אלי", אשר זרע קודש בני אבות הקדושים, ומחמת גשמותם אינם מבינים, "ואיך ישמע אלי פרעה", שהוא מסיטרא אחרא גמירא. ולזה השיבו השי"ת (ז, ב), "אתה תדבר" וכו', "ואהרן אחיך", אשר הוא במדרגה נמוכה ממך ויכול להקטין ולהשפיל עצמו כפי הבנתם, "יהיה נביאך", וד"ק.

(ליקוטי מהרי"ל, פרשת וארא).

בתחילת הדברים מהרי"ל מפרש את המושגים "קוצר ועבודה קשה" כ"דגל מחנה אפרים", ובהתאם לכך הוא

3 דייק ותמצא קל.

4 ר' יהודה ליב אב"ד זאקילקוב, תלמיד מובהק של ר' אלימלך מליז'נסק.

5 רצונו לומר.

6 רחמנא לצלן (ה' ישמור).